

FRANCE STUKL

POSNEMANJE LOŠKE CERKVENE BAROČNE ARHITEKTURE IN OPREME NA DOLENJSKEM

Nit škofjeloškega cerkvenega stavbarstva od druge polovice 17. stoletja do srede 18. stoletja je razpredel Nace Sumi.¹ Od konca šestdesetih let 17. stoletja eden od baročnih stavbnih tipov uveljavlja dvoransko ladjo z banjastim obokom in nekoliko ožjim in nižjim, ravno zaključenim in križasto obokanim prezbiterijem. Vzor takim stavbam na loškem ozemlju je bila vrhniška Sv. Trojica (1630, 1677), ki je nastala pod italijanskim vplivom. Nit se je nato iz Vrh-nike razvlekla na loško ozemlje: cerkev klaris v Loki (sedaj Uršulinska cerkev) 1669, cerkev v Gorenji vasi (Trata) v Poljanski dolini in sv. Volbenka nad Logom v Poljanski dolini, obe stavbi sta nastali proti koncu 17. stoletja, kapu-cinska cerkev v Loki 1707, Špital na Lontrku 1710, Hribec v Puštalu 1738 in predelava cerkve v Bukovem Vrhju 1739. Ista delavnica je adaptirala cerkev na Ledinici pri Žireh konec 17. stoletja, skoraj na novo zgradila p. c. sv. Lov-renca na Hotavljah 1705 in popolnoma predelala cerkev na Malenskem vrhu med leti 1703—1705. Vse te stavbe tipološko odstopajo od našega tipa zaradi upoštevanja prejšnjih gradbenih faz oziroma starih lokacij, družijo pa jih pol-janska ornamentika.²

Sl. 1. Oltarji pri sv. Volbenku nad Logom v Poljanski dolini

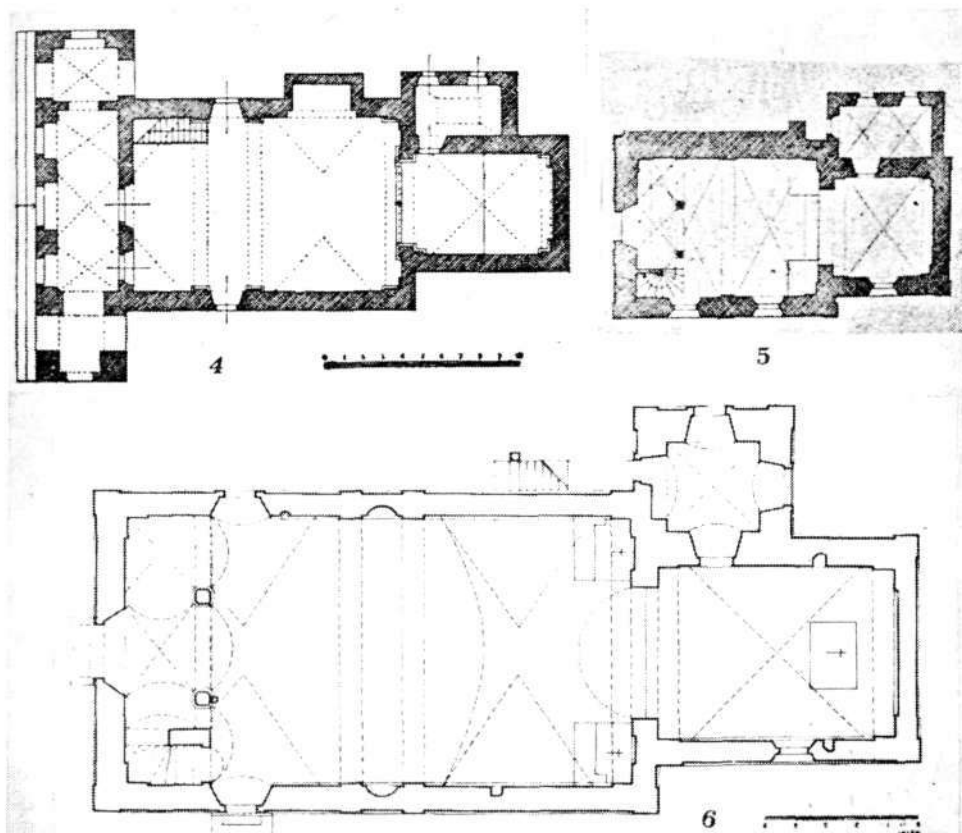
Sl. 2. Oltarji v špitalski cerkvi v Škofji Loki

Zanimivi in prepričljivi so dokazi udomačenja prostora, predvsem zaradi znižanja stavbe v korist širine prostora, ter razvoj arhitekturne ornamentike, venčnih zidcev, pilastrov, odprtin itd. Te vrste stavb družijo tudi t. i. poljanska ornamentika (Šumi) s posebnimi, verjetno lesenimi modeli odtisnjena ornamentika po vrhovih sosvodnic, medaljonov, na stropih in slavlolikih (tam vinska trta). Takšno udomačeno igrakanje najdemo na Ledinici, v Gorenji vasi, na Malenskem vrhu, na Hribcu, v Bukovem Vrhju itd., predvsem pri tistih prostorih, ki so se še bolj osvobodili italijanskih vplivov, saj tuja arhitektura ne pozna tega okrasja. Tako po tipu organizacije tlorisa, lupine in arhitekturnih elementov bi lahko zaključili, da gre v našem primeru za neko zgledovanje, še več, za delavnico — ekipo. N. Šumi je imenoval ta tip stavb kot poseben tip — loško arhitekturo.³ Arhitekturni zasnovi sledi podobno tudi oprema. Šumi je ugotovil, da je pri loški arhitekturi oltar zasedel vso steno v prezbiteriju in da je lesen.⁴ V kiparsko zakonitost in razvoj se na tem mestu ne bomo spuščali, saj sta to opravila že Milan Železnik in Sergej Vrišer.⁵ Značilen je predvsem monumentalni razvoj oltarne arhitekture, ki zapušča vplive zlatih oltarjev, ne razvije pa še prave baročne plastičnosti. Zanimivo je, da so si tudi oltarji v obravnavanih cerkvah sorodni, predvsem v liniji Volbenk—Kapucini—Špital, kjer so si tudi arhitekture najbolj podobne (sl. 1, 2). Kapucini tako pri arhitekturi kot pri opreми sicer odstopajo zaradi redovne skromnosti in poznejših sprememb in renovacij oltarjev (novi 1713, popravila 1761, 1838 in še pozneje). Hribeec in Bukov Vrh pa sta časovno v kiparskem okrasu že preskočila to obdobje. Vrišer med večjimi oltarnimi arhitekturami povezuje Volbenk z oltarji na Malenskem vrhu.⁶ Na Dolenjskem pa omenja tri oltarje iz leta 1716 v cerkvi sv. Martina v Boštanjju.⁷ Nadaljujmo s topografijo Staneta Mikuža.⁸ Podružna

cerkev sv. Martina na Velikem Mlačevem (sl. 3) ali sv. Martina v Boštanj (po Vrišerju) je nadaljevala oltarne vrste Volbenk, Kapucini, Špital — Veliko Mlačevo. Največja podobnost je med Špitalom in dolensko inačico, kjer se je na Mlačevem kipar dobesedno ponovil, vendar monumentalneje, pač zaradi naročnikov grofov Blagay. Časovno se je delavnica mogla razvijati, saj so oltarji v Špitalu iz okrog 1710, na Mlačevem pa iz 1716. V Špitalu je veliki oltar v strahu pred praznim prostorom na oltarni steni zaključen z oblaki, medtem ko je na Dolenjskem bolj sproščen v višino, kjer ima zaradi večje prostornine lupine tudi več prostora. V obeh primerih gre za enoten aspekt kompozicije kiparskega okrasja v sozvočju velikega in obeh stranskih oltarjev. Ta princip izrabljata že Volbenk in Kapucini, vendar je v Špitalu in na Dolenjskem doslednenje razvit. Kompozicija vseh treh oltarjev sicer še ne deluje tudi v smislu razvitosti baročne stavbne lupine, ker kiparski okras še vodi prostor linearno, po starem še poudarja vzdolžno prostora. Oltarne arhitekture kot enote pa so na Mlačevem prostorsko že bolj razgibane, globlje, delno zalomljene itd. Podobnost med Špitalom in Mlačevim je tudi v barvni skali oltarjev, ki so v osnovi temno tonirani in kontrastni z »zlatimi«⁹ detajli. Pri dolenski sorodnici loškega tipa se vrnimo na organizacijo tlorisa, stavbne lupine in arhitekturnih elementov. Pri tlorisih so razlike pri zgoraj naštetih liniji le pri legi zvonika in zakristije, kar so pa v posameznih primerih narekovalle praktične potrebe. Severno stransko kapelo pri Sv. Volbenku, ki nam kazi inačice, lahko mirne duše črtamo, saj gre za poznejšo prizidavo (sl. 4).⁹ Portalni del z zvonikom pa je pri Volbenku kulisa zase, ki povzdiguje vedutni pogled iz Poljanske doline. Portali, lizene, pilasterska arhitektura v notranjščini pa so si popolnoma podobni. Pri Špitalu opazimo iste zidarske roke tudi pri »upravni zgradbi«, obrnjeni na Lontrk, posebno v prvem nadstropju zgoraj, ki je bilo po požaru ob obnovi na

Sl. 3. Oltarji na Velikem Mlačevem pri Grosupljem

Sl. 4. Tloris cerkve sv. Volbenka nad Logom (po N. Šumiju). — Sl. 5. Tloris špitalske cerkve v Šk. Loki (po N. Šumiju). — Sl. 6. Tloris p. c. sv. Martina na Velikem Mlačevem (po S. Mikžu)

novu nadzidano na že staro poznogotsko pritličje. Seveda pa špitalska cerkev po monumentalnosti odstopa od Volbenka in Mlačevega (sl. 6), ker je lokacija bila omejena na prostor med Lontrkom in mestnim obzidjem oziroma staro stavbo ubožnice (sl. 5). Če se vrnemo na kiparski okras, smemo reči, da je bila na delu spet ekipa, ki je prišla v objekt po odhodu zidarjev. Žal pa je ta ekipa delovala krajše obdobje kot arhitekturna, saj ji je oprema na Hribcu in v Bukovem Vrhu že ušla iz rok. Verjetno se je tudi stilno hitreje preživela, saj je oprema pri zadnjih dveh cerkvah dosti naprednejša (Franciškanska delavnica, Polhograjski Faciji).

Izven stroge primerjave loške skupine z Mlačevim (tako arhitekturno in v opremi) smemo v isto vrsto pritegniti še p. c. sv. Lucije v Dolah pri Polici.¹⁰ Stavba je sicer starejša, v začetku 18. stoletja pa so jo temeljito baročno predelali v stilu loške arhitekture. Starim zidovom se podreja z enako širokim prezbiterijem, kot je ladja. Veliki oltar je datiran z letnico 1717 in ga je leta 1909 temeljito »moderno«¹¹ prenovil Josip Šubic. Takrat so zamenjali tudi večino kipov, tako da je oltar skoraj izgubil značilnosti iz začetka 18. stoletja. Ko pa

7

Sl. 7. Pečaherjev grb (levo) in Lampfritzhaimbov grb (desno)

odmislimo vse poznejše predelave, pa se nam podobnost z loškim Špitalom in sv. Martinom na Mlačevem le pokaže.

Poglejmo še izvajalce teh »herojskih baročnih ansamblov«. ¹¹ Stavbarji so bili mogoče Ločani. Za gradbenike ni nobenih podatkov, pač pa za izvajalce notranje opreme. Pri Sv. Volbenku poznamo ime mizarja Valentina Öttlja. Leta 1694 in 1695 je dobil plačana veliki in stranski oltar sv. Petra pri Sv. Volbenku. ¹² Pri obeh oltarjih je sodeloval kot slikar Ivan Jurij Remp. Remp je bil Radovljčan, mizarji Öttlja pa so bili nekaj rodov znana loška rodbina. V Dolah pri Polici je na predeli ob letnici 1717 drugoten napis — naredil Jožef Ambrožič, do sedaj neznano ime, katerega je odkril S. Mikuz. ¹³

Pot loške arhitekture in opreme na Dolenjsko bi si lahko razložili s plemiškimi poznanstvi. Donatorji Blagayi (tudi Lazzariniji) na Mlačevem so bili v sorodu z loškimi Oblaki-Wolkenspergi iz Puštala, ki so imeli posest tudi na Dolenjskem. Oblaki so bili v Loki znani dobrotniki pri oltarjih v župni cerkvi, kapucinih, Crngrobu in drugod in so prav lahko napotili mojstre na Dolenjsko. ¹⁴

Na levi in desni strani predele velikega oltarja pri Sv. Volbenku nad Logom v Poljanski dolini, ki je bil gotov vsaj v prvih letih zadnjega desetletja 17. stoletja, sta dva donatorska grba. Menili smo, da sta iz že znanih donatorskih družin, vendar gre za dve drugi rodbini. Na naši levi sliki je grb družine Pečaher, desni pa Lampfritzhaimbove (sl. 7). Franc Matija Lampfritzhaimb je bil loški glavar med leti 1659—1684. Pričel je graditi svetoduško graščino. ¹⁵ Drugi grb je Pečaherjev. Od 16. stoletja so imeli posest Šefert, pozneje v 17. stoletju hišo na Placu, pristavo pred mestom in nekaj časa (1669—1686) so bili lastniki staro-loške graščine. Bili so pogosto tudi v škofovi službi. Do srede 17. stoletja so dosegli plemstvo z naslovom »zum Schöffart« (Šefert) in se rodbinsko povezali s puštalskimi Oblaki (pozneje Wolkenspergi). ¹⁶ Maks Pečaher mlajši, ki bi utegnil biti tudi naš donator, ima v Stari Loki lepo nagrobno ploščo. V ljudskem izročilu je ohranjeno, da je oskrbel Marijin kip, ki datira v 17. stoletje in je sedaj v levem stranskem oltarju.

1. N. Šumi, Pregled cerkvenega baročnega stavbarstva v loškem območju, *Loški razgledi* 4, 1957, str. 57—68. — 2. F. Štukl, *Umetnostna topografija Poljanske doline*, Diplomaska naloga 1966 (rokopis), str. 33. — 3. N. Šumi, *Ljubljanska baročna arhitektura*, Ljubljana 1961, str. 12. — 4. *Prav tam*. — 5. M. Zeleznik, Osnovni vidiki za študij »zlatih oltarjev« v Sloveniji, *Zbornik za umetnostno zgodovino* n. v. 4, 1957, str. 131—182; S. Vrišer, *Baročno kiparstvo v osrednji Sloveniji*, Ljubljana 1976, passim. — 6. S. Vrišer, o. d., str. 35. — 7. *Prav tam*, str. 39—40. — 8. S. Mikuž, *Umetnostnozgodovinska topografija Grosupeljske krajine*, Zavod SRS za spomeniško varstvo, Ljubljana s. d. (1979), str. 149—160. — 9. *Opomba* 2, str. 33—35. — 10. S. Mikuž, o. d., str. 108—112. — 11. Udomačen izraz za baročno stavbo z opremo in drugimi baročnimi »pritiklinami«. — 12. F. Kos, *Doneski k zgodovini Škofje Loke in njenega okraja*, Ljubljana 1894, št. 533, 535, 540. — 13. S. Mikuž, o. d., str. 17, 111. — 14. Arhiv SRS, Fond rodbine Oblak-Wolkensperg iz Puštal pri Škofji Loki, familiarija, fasc. 17. — 15. P. Blaznik, *Škofja Loka in loško gospostvo (973—1803)*, Škofja Loka 1973, str. 330, 451; J. W. Valvasor, *Die Ehre...* 9/108. Za pomoč pri identifikaciji grbov se najlepše zahvaljujem Božu Otorepcu. — 16. P. Blaznik, o. d., str. 318, 328, 333; Valvasor, 9/113.

Zusammenfassung

DIE NACHAHMUNG DER BAROCKEN KIRCHENARCHITEKTUR
UND EINRICHTUNG VON ŠKOFJA LOKA IN UNTERKRAIN

Den sogenannten Škofja Loka-Typus der barocken Kirchenarchitektur vom Ende der sechziger Jahre des 17. bis zum Ende der dreißiger Jahre des 18. Jahrhunderts setzt ein rechtwinkliges Schiff mit wannenartigem Gewölbe und niedrigerem, engeren, rechteckigen und kreuzgewölbten Presbyterium zusammen. Wir haben es hier mit der Nachahmung des italienischen Bauegefüges, welches das Gebiet von Škofja Loka von der Dreifaltigkeitskirche in Vrhnika übernommen hat, zu tun. Eine Besonderheit dieser Kirchengruppe ist auch die sogenannte Poljaneornamentik, d. i. eine mit besonderen Modellen abgedruckte plastische Ornamentik an den Rändern der Stiehkappen, rund um Medaillons usw. Ähnlich wie es sich bei der Architektur um dieselbe, wahrscheinlich in Škofja Loka tätige Werkstatt handelt, ist auch die Einrichtung dieser Kirchengebäude das Werk einer Werkstatt daselbst, von der uns bisher bloß der Altartischler Valentin Ottel und der Maler Jurij Remp aus Radovljica bekannt sind. Interessant ist, daß sich beide Werkstätten (die architektonische und bildnerische) auch in Unterkrain geltend machten, so bei St. Martin in Veliko Mlačevo bei Grosuplje (Boštanj), Abb. 3, und bei St. Luzia bei Polica, ebenfalls in der Umgebung von Grosuplje. Die Vermittlung der Kirchenarchitektur und Einrichtung nach Unterkrain bewirkte aller Wahrscheinlichkeit nach die adlige Familie Oblak-Wolkensperg aus Puštal bei Škofja Loka. Sie hatte Besitz auch in Unterkrain, war eine bekannte Wohltäterin der Kirchen in Škofja Loka und mit den Familien Blagay und Lazzarini, den Donatoren der Kirche in Mlačevo, bekannt.